

SA 3. LES HISTÒRIES MÍTIQUES DE L'ANTIGUITAT

3.2. UNA RELIGIÓ IMPERIAL: ROMA

Roma era un petit poblat quan la ciutat d'Atenes tenia la màxima esplendor als segle V aC, però durant tres-cents anys van anar conquerint territoris formant un arc d'un costat a l'altre del Mediterrani. Aleshores va arribar la "pax romana" durant els segles I i II dC i l'imperi estava fort.

El territori es dividia en províncies on l'administració estava a càrrec dels funcionaris romans que iniciaren la romanització dels pobles conquerits amb la seva llengua (llatí), les seves lleis, la cultura i els costums que partien de les ciutats amb una xarxa de vies o calçades, ponts, etc...

Encara que ells van crear **llegendes** sobre la fundació de la seva ciutat per part de **Ròmul**, la seva història es considera iniciada el 753 aC i serà aquesta data la que faran servir per comptar els anys.

El poble romà al començament barrejava totes les forces i els elements que l'envolten –*numens*–, tant els de la natura com els de la vida familiar. Algunes d'aquestes forces divinitzades es destaquen gradualment i esdevenen veritables déus.

Però la divinitat romana apareix sempre modesta, familiar, consagrada a les funcions protectores i es porta a terme amb sacrificis i libacions simples, exigeix el que li és degut. Cada home ha de pagar-li el seu tribut i això és el fonament d'una *pietas* manifestada privadament i públicament amb festes. Els déus de l'època primitiva no demanen altra cosa que la regularitat en els ritus que els són deguts.

Els **déus domèstics protectors** de cada casa i família s'anomenaven *lares* o *penates*. Solien estar representats per estatuetes de metall, fusta o cera. Els *manes* eren les ànimes que s'havien separat del cos i restaven al costat dels sepulcres. Se'ls hi oferien pregàries i libacions.

Els déus grecs els coneixien del comerç i les trobades amb les colònies gregues del sud d'Itàlia, i amb la conquesta de la pròpia Grècia al segle II aC. Els romans van igualar a alguns dels seus déus amb els equivalents grecs de caràcter similar i a més van adoptar alguns cultes grecs originals. com era el d'Àpolo que va tenir temple a Roma al segle V aC.

L'emperador **August**, veié en la religió un dels elements essencials de la vida romana i, revestit de la dignitat de summe pontífex (suprem sacerdot), en restaurà la **pràctica oficial** en un intent d'alliberar-la de la superstició que l'envoltava. No abandonà, però, els cultes populars d'origen antic i procurà d'incorporar-los harmònicament dins el sistema de creences oficial, fixant-ne la natura dels ritus. D'una manera original substituï las *pietas* per una religió eminentment política entre el poble. Amb el **culte imperial** l'emperador va esdevenir un déu.

Cronologia	
753 a.C.	Fundació de Roma
	MONARQUIA
509 a.C.	REPÚBLICA
27 a.C.	César August
	IMPERI
395 d.C.	Invasions

1. Respon les següents preguntes:

Quin esdeveniment històric marca l'inici de la història de Roma?

- a) La fundació de Roma per Ròmul
- b) La conquesta de Grècia
- c) La creació de les calçades romanes
- d) La divinització de l'emperador August

Què significa la "pax romana" en la història de Roma?

- a) Un període de conflicte i guerra
- b) Un període de prosperitat i estabilitat
- c) Un moviment religiós popular
- d) Un sistema de divinitats familiars

Quins déus eren considerats els protectors de cada casa i família a Roma?

- a) Déus grecs
- b) Lares o penates
- c) Manes
- d) Déus de la natura

Com va influir la cultura grega en la religió romana?

- a) Mitjançant la conversió dels romans a la religió grega
- b) Igualant alguns déus romans amb els equivalents grecs
- c) Ignorant completament la influència grega
- d) Promocionant el culte d'Apolo a Roma

Quina funció important va tenir l'emperador August en la religió romana?

- a) Va convertir-se en el summe pontífex
- b) Va abolir tots els cultes populars
- c) Va promoure la superstició
- d) Va fundar una nova religió a Roma

El mite de Ròmul i Rem

Numitor, rei d'Alba Longa, una ciutat mítica del Laci, va ser derrocat pel seu germà Amuli. L'usurpador va matar la descendència masculina de Numitor alhora que va obligar l'única filla d'aquest, Rea Sílvia a fer-se vestal per tal que el vot de castedat imposat pel seu sacerdot li impedís tenir fills que disputessin el tron al nou rei. Tanmateix Rea Sílvia es queda embarassada del déu Mart i dona a llum bessons, Ròmul i Rem. Amuli, empresona la noia i ordena llançar els dos infants al riu Tíber. Però l'atzar o el destí salven la vida dels nens perquè el riu es desborda i els esbirros del rei han d'abandonar el cistell que els conté en l'aigua més calmada d'un toll.

Així, el cistell resta a la vora de la riba, on els troba una lloba, atreta pel seu plor. L'animal els salva i els allesta fins que un pastor anomenat Fàustul els troba i els porta a casa seva, on ell i la seva esposa Larència els criaran com si fossin fills seus.

Els bessons van créixer com uns pastors més, sense saber el seu origen, malgrat que Fàustul ja sospitava la seva nissaga reial, fins que un fet casual ho posa al descobert. Uns lladres que s'havien barallat amb Rem l'acusen injustament davant el rei Amuli d'haver malmès els camps de Numitor i finalment és lliurat al mateix Numitor perquè li apliqui un càstig. Però quan aquest el coneix, s'assabenta de l'edat que té i de l'existència del seu germà bessó, lliga caps i acaba per endevinar que es tracta del seu nét, i encara més quan per la seva banda Fàustul explica a Ròmul les circumstàncies en les quals els havia trobat i les sospites que tenia des de feia temps. Aleshores s'ordeix una conxorxa en dos fronts per acabar amb Amuli: Ròmul ataca el palau reial amb els seus companys pastors, mentre que Rem ho fa des de casa de Numitor. D'aquesta manera aconseguixen matar Amuli i restituir el reialme a Numitor.

El mite de la fundació de Roma

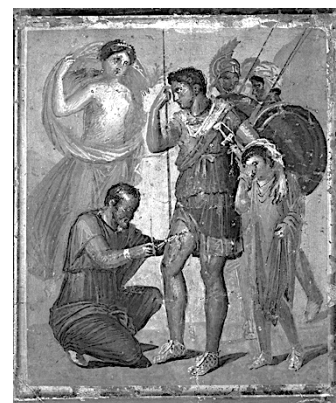
Els bessons, després que veiessin reconeguts el seu llinatge reial, decideixen fundar una nova ciutat allà on havien estat trobats. Però immediatament va sorgir la disputa per quin dels dos germans donaria el nom a la ciutat i en seria el rei, puix que no se sabia quin dels dos era el primogènit. Així és que la decisió es va deixar a la voluntat dels déus per mitjà de la consulta dels auguris. Primer va semblar que afavorien Rem, perquè va ser el primer a veure sis voltors, però tot seguit Ròmul en va veure el doble. Ròmul, doncs, es va proclamar rei i va traçar els límits sagrats de la nova ciutat al voltant del Palatí, amb una arada tirada per un toro i una vedella. Rem, sense acceptar la seva derrota, va desafiar la naixent autoritat del seu germà saltant el solc que assenyalava el traçat de la futura muralla i aquest el va matar travessant-lo amb una llança. Així, Roma, tal com Ròmul va anomenar la ciutat tot just fundada a partir del seu propi nom, va néixer amb un fratricidi. Era el 21 d'abril del 753 a.C.

Ròmul va restar com a únic rei, estimat pel seu poble i engrandint el poder de Roma durant molts anys, fins el dia que va desaparèixer enmig d'una tempesta mentre passava revista a l'exèrcit. Al cap d'uns dies un somni va advertir els romans que Ròmul s'havia convertit en un déu i que havia de ser adorat amb el nom de Quirí.

L'Eneida

És la gran obra de Virgili. Els dotze llibres de l'Eneida es poden dividir en tres parts:

- Llibres I-IV: Enees, príncep troià fill de Venus i d'Anquises, amb un grup de supervivents de la destrucció de Troia pels grecs, es dirigeix a Itàlia per fundar-hi una nova ciutat. Però, a l'alçada de Sicília, el seu stol és desviat cap a les costes d'Àfrica per una tempesta provocada per Juno, enemiga dels troians. Allà són acollits per la reina Dido, que ha fugit de Fenícia i ha acabat de fundar Cartago. En el palau de la reina, Enees explica com va caure Troia per culpa del cavall de fusta ideat per Ulisses i el seu atzarós viatge fins a Cartago.

Dido s'enamora apassionadament d'Enees per obra de Venus i, oblidant-se de la seva promesa de mantenir-se fidel al seu difunt marit Siqueu, intenta retenir Enees. En un principi Enees sucumbeix a un amor promogut ara també per Juno, oblidant-se de la seva missió, fins que, enviat per Júpiter, Mercuri la hi recorda. Malgrat els precos de Dido i els seus propis sentiments, Enees es decideix a partir i Dido se suïcida, després de demanar al seu poble que guardi un odi etern als romans.

- Llibres V-VIII: Enees prossegueix el seu viatge cap a Itàlia i, quan arriba a Cumes, la Sibila el guia al món dels morts perquè el seu pare li faci saber el futur de la ciutat que ha de fundar. Quan troba Anquises aquest li relata com el seu fill fundarà Alba Longa i iniciarà l'estirp de reis que la governaran. D'aquesta dinastia naixeran, al cap de molt temps, els bessons Ròmul i Rem, que fundaran Roma, la ciutat destinada a dominar el món. La predicció arriba fins a August, descendent d'Enees per pertànyer a la gens Júlia, que es remuntaria a Julus o Ascani, fill d'Enees. Finalment els troians arriben al seu objectiu, el Laci. Allà el rei Llatí els acull i ofereix a Enees la seva filla Lavínia en matrimoni. Tanmateix la intervenció de Juno fa que altres pobles del Laci, encapçalats per Turn, emprenguin una guerra contra ells.
- Llibres VIII-XII: la tercera part narra les lluites entre els troians i els seus aliats contra els llatins. Juno afavoreix Turn, però a la fi Júpiter li fa saber que el destí dels troians és establir-se al Laci, però esdevenint llatins. Així, quan Enees, en un duel, venç i mata Turn, s'acaba l'Eneida.

La principal font literària que inspira Virgili és Homer. En efecte, mentre que la primera meitat de l'Eneida recorda de prop l'Odissea descrivint les vicissituds de l'heroi, la segona segueix el model de la Ilíada narrant els combats. Les referències homèriques són constants i en àmbits diversos. Virgili tria per al seu gran poema el mite d'Enees, per poder tractar dels orígens de Roma. Però no es queda pas en l'època heroica, el període posterior a la guerra de Troia, sinó que pretén abraçar i exaltar tota la història de Roma, mostrant l'època d'August com la culminació de les glòries de la seva nació. I és que fer d'Enees el seu protagonista li permet cridar l'atenció sobre l'origen diví de la gens Júlia, a la qual pertany August, i presentant així el nou governant com a descendent de Venus. Així doncs,

es refereix a fets i personatges posteriors, passant de la llegenda a la història, per diversos mitjans:

- al·lusions que expliquen la procedència de noms de lloc o de persona. Per exemple del nom del fill d'Enees prové el *nomen* Juli.
- anticipació per mitjà de somnis i profecies d'esdeveniments històrics. Per exemple quan Enees baixa als inferns el seu pare Anquises li fa veure com a descendents seus les ànimes no nascudes dels grans personatges romans fins a August.
- referències simbòliques indirectes a personatges contemporanis a Virgili. Així Dido fa pensar en Cleòpatra, Enees en August o Turn en Marc Antoni.

El tema del destí (els *fata*), representat per les decisions de Júpiter, domina al llarg del poema com a motor de l'acció. Enees es diferencia d'un heroi homèric perquè no es guia pels seus interessos personals sinó que ha acceptat el destí de ser l'avantpassat del poble que ha de civilitzar el món. Aquesta dedicació a la seva missió és la *pietas* d'Enees. Per això ha d'abandonar Dido, sacrificant el seu amor sincer per ella al deure que li ha imposat el destí. Així doncs, la realització del destí de Roma passa per sobre dels personatges i porta els que no s'hi pleguen a la seva ruïna tràgica. Això succeeix amb Dido, presentada a l'inici com una reina que governa bé el seu poble, però que la seva passió per Enees fa oblidar les seves obligacions envers el seu poble.

2. Respon les següents preguntes:

Què va succeir amb els bessons Ròmul i Rem quan van ser llençats al riu Tíber?

- a) Van ser menjats per llobes
- b) Van ser rescatats per Amuli, el rei d'Alba Longa
- c) Van ser trobats per un pastor anomenat Fàustul
- d) Van ser emportats per una tempesta al mar

Quina ciutat va fundar Ròmul, segons el mite?

- a) Troia
- b) Cartago
- c) Alba Longa
- d) Roma

Quin dels germans, Ròmul o Rem, va ser proclamat rei de Roma i va donar nom a la ciutat?

- a) Ròmul
- b) Rem
- c) Tots dos van ser proclamats reis
- d) No es coneix el nom del rei

Quina deïtat va intervenir per desviar l'estol de troians cap a les costes d'Àfrica?

- a) Júpiter
- b) Neptú
- c) Juno
- d) Mart

Com va acabar la vida de Dido, la reina de Cartago, a L'Eneida de Virgili?

- a) Es va casar amb Enees i van viure feliços per sempre
- b) Es va suïcidar després que Enees la deixés per complir la seva missió
- c) Va ser assassinada per Juno com a venjança per ajudar als troians
- d) Es va retirar a una vida monàstica a les muntanyes

Quin esdeveniment històric va inspirar la creació de l'Eneida per part de Virgili i com es relaciona aquest esdeveniment amb la missió d'Enees a Itàlia?

- a) La caiguda de Troia i la dispersió dels supervivents, que van inspirar el viatge d'Enees cap a Itàlia, on fundaria Roma.
- b) La guerra entre Roma i Cartago, que va servir com a context per a les aventures d'Enees i la seva llegenda.
- c) L'ascensió d'August al poder a Roma, que va ser celebrada mitjançant la història de la fundació de Roma per part d'Enees.
- d) La conquesta de Grècia pels romans, que va influir en la creació de la trama de l'Eneida.

Quina era la principal finalitat de Virgili en escriure l'Eneida?

- a) Celebrar la fundació de Roma i glorificar Ròmul i Rem.
- b) Honrar els déus grecs i els seus herois mitològics.
- c) Establir la connexió divina d'August i legitimar el seu govern.
- d) Criticar la influència de la cultura grega en la societat romana.

Amb el **culte a l'emperador** hi havia l'àmplia difusió dels déus tradicionals de Roma, i aviat la població identifica August i la seva família en els cultes d'Apolo i Mars Ultor. En altres llocs, les característiques d'August o membres de la seva família van ser assimilats als déus, de manera que Júpiter, per exemple, es presenta com August. Més tard, després de la mort i la deïficació d'August, els seus successors també es van crear el seu culte per justificar les seves posicions polítiques fent servir diferents tècniques:

- Totes les ciutats tenien els seus propis *lares* protectors i August agermanà el seu *genius* (o divinitat de la seva persona) a aquests *lares* de manera que quan els hi feien sacrificis també els havien de fer al seu *genius*.
- A més va reorganitzar el calendari i transformà el mes *sextilis* en *augustus*.
- August va encarregar a l'historiador Titus Livi la redacció de volums de la història oficial de Roma, també el poeta Virgili treballà a favor de l'emperador amb la seva obra l'Eneida .
- Va fer que les seves estàtues no foren realistes sinó idealitzades, amb un model que fugia del realisme de les màscares de cera que es feien servir abans.

3. Respon a les preguntes:

Quin déu tradicional va ser identificat amb August i la seva família en molts cultes a Roma?

- a) Júpiter
- b) Apol·lo
- c) Mart Ultor
- d) Neptú

Què va fer August amb el seu *genius* per aconseguir una major reverència?

- a) L'abandonà i va adoptar nous déus.
- b) L'associà als *lares* protectors de les ciutats.
- c) Va ocultar la seva existència per complet.
- d) Va sacrificar al seu *genius* en secret.

Quin principi fonamental dominava la religió romana i es resumeix amb l'expressió "*do ut des*"?

- a) La veneració dels déus estrangers
- b) L'adoració dels emperadors
- c) El culte als lares protectors
- d) L'ofrena a les divinitats a canvi de favor diví

Què va fer August amb el mes de Sextilis per a immortalitzar-se a si mateix?

- a) Va canviar el nom del mes a Augustus
- b) Va prohibir l'ús del mes de Sextilis
- c) Va construir un temple dedicat a ell mateix
- d) Va ordenar que es realitzessin sacrificis diaris en aquest mes

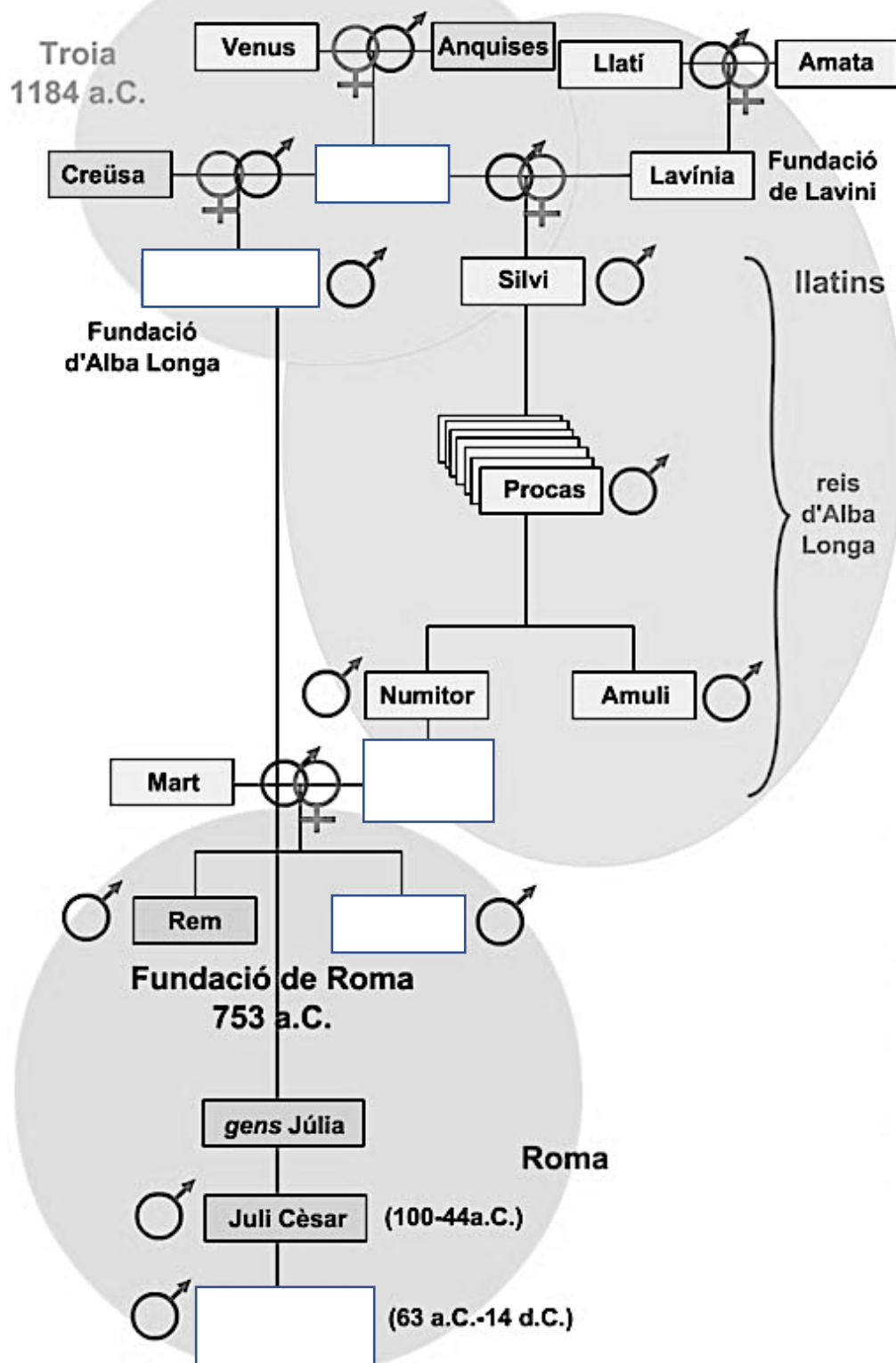
Quin culte no es va tolerar i va ser il·legal fins al segle IV a Roma?

- a) El culte als lares protectors
- b) El culte als déus grecs
- c) El cristianisme
- d) El culte a Mart Ultor

4. Completa l'arbre genealògic del llinatge d'August.

EL LLINATGE D'ENEAS I IULUS

Segons Virgili, *Eneida*, VI

La religió presidia tota la vida pública i privada del poble romà, Ciceró va dir: “si nosaltres hem vençut a l’univers és per la religió”. El principi fonamental que dominava era “do ut des” que vol dir “dono per a que em donin”.

Els romans temien els déus i procuraven de no fer-los enfadar. Van adoptar molts dels déus, creences i ritus dels pobles veïns o conquerits: itàlics, etruscs, grecs i orientals. El seu objectiu era augmentar la protecció que rebien de les divinitats, sempre amb un sentit pràctic. Van ser tolerants amb tots els cultes excepte amb el cristianisme que no es va legalitzar fins els segle IV.

5. Fes un quadre amb dues columnes: en una posa-hi els noms de déus grecs i, a l’altra, el nom que els donaven els romans.

A Roma existien **cinc col·legis sacerdotals**:

I. ELS PONTÍFEXS

Els pontífexs majors eren quinze sacerdots que constituïen el col·legi més important de la religió romana. Una de les seves funcions principals, de gran transcendència política, era el control del calendari. A més presidien tots els sacrificis i rituals, eren els jutges suprems en matèria religiosa. Durant l’imperi aquesta funció va ser de l’emperador.

II. ELS FLÀMENS

Els flàmens eren sacerdots consagrats cadascun al culte d’un determinat déu. Els tres flàmens majors són els de Júpter, Mart i Quirí -déu romà de l’agricultura assimilat a Ròmul. Els flàmens menors, dedicats a cultes sovint arcaics i obscurs arriben a quinze, als quals s’anirien afegint els de cada emperador divinitzat. Duien unes vestimentes molt especials i es cobrien amb un gorro (pileus) acabat en punta (apex). Eren sacerdots-estàtues, que encarnaven el déu i assistien passivament als sacrificis.

III. LES VESTALS

Les vestals o sacerdotesses de la deessa Vesta eren sis, elegides pel pontífex màxim d'entre les famílies patrícies de Roma quan tenien de sis a deu anys que restaven obligatòriament sense sortir durant trenta anys al servei de la deessa, dividits en tres períodes de deu anys: primer aprenien els seus deures, després els exercien i finalment els ensenyaven a les novícies. La seva funció principal era tenir cura del foc sagrat que, com a símbol de la llar pàtria, havia de cremar sempre dins el temple de Vesta: s'encenia cada 1 de març i, si s'apagava, es creia que duria un desastre per a Roma i la vestal responsable era castigada. També custodiaven el tresor de Vesta i objectes sagrats .

IV. ELS DECÈMVIRS O QUINDECÍMVIRS

Els decèmvirs o quindecímvirs per als afers sagrats eren un col·legi de deu sacerdots i després quinze, que tenien encomanada la missió de consultar els *Llibres Sibil·lins* quan el senat ho considerava pertinent. Els Llibres Sibil·lins, guardats primer en el temple del Capitoli i després en el temple d'Apol·lo al Palatí, eren un recull seleccionat d'oracles en grec i en llatí als quals s'acudia en situacions de commoció pública : calamitats i grans prodigis.

V. ELS ÀUGURS

Els àugurs no eren pas endevins sinó els experts a prendre auspicis. El seu atribut era el *lituus*, un bastó corbat. Els auspicis eren els ritus que obligava els magistrats a comprovar per mitjà dels àugurs i es seves tècniques si les decisions polítiques i militars estaven d'acord amb la voluntat dels déus. Davant qualsevol acte públic -abans d'efectuar unes votacions, d'iniciar una batalla- el magistrat encarregat consulta els déus a través d'un dels setze membres que componien el col·legi dels àugurs que realitzen la consulta

6. Com es reflectia el sincretisme religiós a través de les divinitats romanes que es van assimilar amb les seves equivalents gregues?
7. Quin paper tenien els auguris i la pràctica d'observar auspicis en la vida política i militar de Roma? Pots proporcionar exemples específics d'aquests ritus?
8. Quina era la importància del foc sagrat en el temple de Vesta i quines conseqüències es creia que tenia si es feia malbé o s'apagava?
9. Quins eren els deures i responsabilitats dels flàmens majors i com es relacionaven amb el culte als déus a Roma?

10. Com va influir l'emperador August en la religió romana i quins canvis va introduir durant el seu regnat per consolidar la seva posició i la dels seus successors com figures divines?
11. Les vestals romanes gaudien de llibertat? Per què o per què no? Considera el seu paper com a sacerdotesses dedicades a la deessa Vesta i les restriccions imposades sobre elles, com l'aïllament de la societat i l'obligació de mantenir el foc sagrat.
12. Què són els númens en la religió romana i quina funció tenien en la vida quotidiana dels romans? Explora com els númens es relacionaven amb la religió i com es consideraven poders o forces divines que afectaven els esdeveniments i decisions de la societat romana.
13. Per què es donava tanta importància a l'endevinació en la religiositat romana? Com influïa la pràctica d'interpretar els auspicis, els auguris i altres formes d'adivinació en les decisions polítiques i militars a Roma? Quins ritus o tècniques es feien servir i quina era la seva relació amb els déus i la presa de decisions?
14. Pots proporcionar una explicació detallada del que implica el culte domèstic en la religió romana? Quines eren les creences i les pràctiques que formaven part d'aquest culte, i com era important per a la vida familiar i la societat romana en general? Com afectava la relació dels individus amb els déus dels seus llars i quines ofrenes o ritus es realitzaven en aquest context domèstic?